

УДК 378:371.134:372.4

Греб М. М.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ОПТИМІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ТА САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЇ І ФРАЗЕОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті висвітлено психолого-педагогічні орієнтири оптимізації навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення лексикології і фразеології української мови з урахуванням особливостей освітньо-виховного процесу сучасного педагогічного вишу.

Ключові слова: навчально-пізнавальна та самоосвітня діяльність майбутніх учителів початкової школи, самостійна робота, оптимізація навчального процесу, вивчення лексикології і фразеології української мови, інтеграція знань, навчальні мотиви.

В статье освещены психолого-педагогические ориентиры оптимизации учебно-познавательной и самообразовательной деятельности будущих учителей начальной школы в процессе изучения лексикологии и фразеологии украинского языка с учетом особенностей образовательно-воспитательного процесса современного педагогического вуза.

Ключевые слова: учебно-познавательная и самообразовательная деятельность будущих учителей начальных классов, самостоятельная работа, оптимизация учебного процесса, изучения лексикологии и фразеологии украинского языка, интеграция знаний, учебные мотивы.

The article deals with psychological– pedagogical benchmarks of optimisation of educational–cognition and self-educational activity of future primary school teachers within the process of teaching lexicology and phraseology of Ukrainian language. Peculiarities of educational process at modern high educational establishments are taken into consideration.

Key words: educational cognitive and self-educational activity of future primary school teachers, independent work, optimisation of the educational process, studying of lexicology and phraseology of Ukrainian language, integration of knowledge, educational motives.

У педагогічній науці опрацьовано чимало питань, пов'язаних із системою підготовки майбутніх учителів початкової школи, становленням їхньої професійно-педагогічної кваліфікації. Науковці ґрунтовно досліджують загальнотеоретичні питання професійної підготовки вчителя в контексті сучасної модернізації освіти (В. Бондар, І. Козловська, В. Кремень); питання розвитку творчої особистості вчителя у процесі професійної діяльності, його педагогічної майстерності (А. Алексюк, Є. Барбіна, Н. Бібік, М. Вашуленко, І. Зязюн, І. Жинкін, Н. Кузьміна, А. Маркова, А. Мудрик, О. Пехота, О. Рудницька, В. Семиченко та ін.); дидактичні можливості модульно-рейтингової системи навчання (Б. Ананьєв, Л. Романишина, С. Сисоєва, А. Фурман та ін.); теорії освітніх технологій навчання (Г. Афоніна, З. Бакум, Г. Балл, В. Беспалько, Н. Бібік, А. Богуш, М. Вашуленко, Л. Виготський, П. Гальперін, Н. Голуб, О. Горошкіна, В. Давидов, Л. Занков, Д. Ельконін, І. Іванов, С. Караман, О. Караман, М. Князян, О. Копусь, С. Мартиненко, М. Пентилюк, Р. Піонова, С. Подмазін, О. Савченко, Г. Селевко, Т. Симоненко, С. Сисоєва, І. Хом'як, О. Хорошковська, В. Юдін, І. Якиманська та ін.).

Водночас аналіз літературних джерел і дисертаційних досліджень показав відсутність спеціальних фундаментальних теоретико-методологічних праць, у яких системно висвітлено проблеми ефективної організації самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення нормативного мовознавчого курсу української мови, лексикології та фразеології зокрема.

Мета статті полягає в окресленні психолого-педагогічних орієнтирів оптимізації навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення лексикології та фразеології української мови.

Самоосвітня робота студентів вищого педагогічного навчального закладу передбачає: оптимізацію змісту вищої педагогічної освіти майбутніх учителів початкових класів з урахуванням вимог сучасного суспільства, індивідуальних професійно-особистісних потреб і запитів майбутніх фахівців; реалізацію визначених блоку цілей і комплексу завдань; з'ясування форм і видів навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності; розроблення системи формування мовної, мовленнєвої, комунікативної, самоосвітньої компетентностей студентів; забезпечення дидактичних умов ефективної організації навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів педагогічного вишу з урахуванням сучасних інноваційних підходів до навчання шляхом активізації навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності через мотиваційний ресурс, урахування визначальних особливостей суб'єкта дидактичного

процесу, створення цілісної системи науково-методичного супроводу підтримки саморозвитку майбутніх учителів початкових класів, реалізацію принципу неперервності у формуванні інформаційної компетентності студентів освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр» – «спеціаліст» – «магістр» шляхом запровадження змістових модулів із фахових дисциплін і виділення базового «ядра знань» на кожному з освітньо-кваліфікаційних рівнів, а також задіяння потенціалу інтегрованого інформаційно-навчального середовища.

Аналіз наукових джерел і спеціальних досліджень засвідчив недостатність теоретико-методологічних напрацювань, у яких би комплексно та системно було розроблено це питання. Вирішення актуальних проблем якісної освіти майбутніх учителів початкових класів пов'язане з необхідністю подолання суперечностей між: збільшенням обсягу інформації та необхідністю самостійно здобувати знання в умовах кредитно-модульної системи навчання, підвищувати рівень фахової майстерності; недостатньою результативністю самостійної роботи у процесі професійної підготовки та необхідністю пошуків ефективних засобів самостійного оволодіння навчальною інформацією; зростанням вимог до педагогічної підготовки фахівців в умовах постійної модернізації освіти і недостатньою кількістю відповідних наукових досліджень щодо організації індивідуальної самоосвітньої діяльності студентів.

Особливий інтерес у контексті студійованої проблеми становили значні напрацювання науковців, у яких висвітлено психолого-педагогічні засади самоосвітньої діяльності студентів (Г. Балл, І. Бех, М. Бернштейн, В. Бехтерев, Н. Бібік, В. Бобрицька, Н. Барішнікова, В. Богоявленський, А. Богуш, Л. Божович, М. Вашуленко, Л. Варзацька, Л. Виготський, О. Вознюк, Н. Голуб, О. Горошкіна, П. Гальперін, В. Давидов, В. Зінченко, Л. Ітельсон, Є. Ільїн, Дж. Капрар, Є. Клімов, О. Ковалев, І. Козловська, В. Мерлін, М. Пентилюк, Л. Проколієнко, Я. Пономарьов, С. Рубінштейн, Л. Савенкова, В. Секун, М. Скаткін, С. Смирнов, О. Хорошківська та ін.).

Наявність значної кількості наукових праць, присвячених оптимізації професійної підготовки фахівців освітньої галузі, не забезпечила всебічного розкриття проблеми організації навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення лексикології і фразеології української мови. Поза увагою дослідників залишилися питання визначення педагогічних умов ефективного розвитку в студентів досліджуваного напрямку підготовки здатності самостійно вчитися, що передбачає вміння визначати сутність навчального завдання, успішно його виконувати, планувати, адекватно реагувати на появу пізнавальних бар'єрів і враховувати їх, прогнозуючи подальшу навчально-пізнавальну та самоосвітню діяльність. Донині самоосвіта та самовдосконалення особистості є важливою передумовою інтелектуальної зрілості, соціальної активності індивіда, готовності до професійної діяльності, що, по суті, пов'язано з основною метою університетської освіти – плекати спеціаліста, здатного повною мірою реалізуватися в суспільстві [8; 16; 17].

У статті самостійну роботу розглядаємо як основну організаційну форму забезпечення навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів в умовах сучасного вищого навчального педагогічного закладу. З огляду на це розроблено декілька продуктивних типів самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення лексикології і фразеології української мови, а саме: перший тип – це самостійна робота за зразком (*тренувальний тип*), що передбачає виконання вправ та розв'язання стандартних завдань. Основним на цьому етапі роботи є метод спостереження. Мета такого виду самостійної роботи – закріплення знань, формування вмінь та навичок по-новому інтерпретувати ту інформацію, що була здобута на лекційних заняттях. Другим типом самостійної роботи визначено *реконструктивно-варіативний*, у процесі якого відбувається аналіз, формулювання висновків, ухвалення рішення, складання плану, тез, відповідей, анування матеріалу. Третім названо *евристичний* тип самостійної роботи, пов'язаний із вирішенням окремих проблемних та творчих питань, самостійним опрацюванням літератури, виконанням пропонованих вправ і завдань. У студентів формують вміння бачити проблему вивчення, розробляти плани, більш глибоко розуміти інформацію. Евристичний тип самостійної роботи передбачає творчу діяльність. До четвертого типу зараховано *дослідницьку самостійну роботу*, яка передбачає аналіз проблемної ситуації, накопичення нових знань, коли студент має самостійно відібрати засоби та методи розв'язання навчального завдання. На цьому рівні можуть бути виконані реферати, дослідницькі завдання, курсові проекти, що зумовлює урізноманітнення форм і методів активізації навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів у процесі вивчення лексикології і фразеології української мови. Забезпечення ефективності процесу навчання лексикології і фразеології потребує ретельної підготовки: проблемних лекцій, семінарів-дискусій, презентацій, рольових та ділових ігор, тренінгових занять, використання сайтів та розміщення на них анотацій курсів, завдань для самостійної роботи студентів, поточної інформації; запровадження інтерактивного консультування студентів тощо. Кредитно-модульна система організації навчального процесу створює реальні можливості для оптимізації, індивідуалізації, інтеграції та моделювання навчального процесу.

Оптимізація навчання, крім модернізації змісту вищої освіти на засадах інтеграції, вимагає змін особистісного, психологічного плану, відходу від стереотипів у педагогічних діях, розвитку самостійності і творчого підходу, коли педагог переживає радість методичних «знахідок». Ураховано, що теорія оптимізації дозволяє сформулювати цілісну й логічно взаємопов'язану систему критеріїв та способів оптимальної організації навчального процесу, а саме: оптимальності результатів навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів; оптимальності затрат часу, необхідного на пошук рекомендованої викладачем навчальної інформації, у т. ч. і використання ресурсу електронного дидактичного середовища, а також її опрацювання та виконання практичних завдань [6, с. 129].

Результати дослідного навчання підтвердили необхідність оптимізації, модернізації традиційних і розроблення й впровадження інноваційних форм організації навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів (лекція вдвох, лекція-конференція, лекція-консультація, лекція із запланованими помилками, лекція-дискусія, лекція-бесіда, лекція-шоу, проблемний різновид лекцій; семінарські, практичні, лабораторні заняття; самостійна робота; консультації; індивідуальні заняття, індивідуальні навчально-дослідницькі завдання; наукова робота), різні види практик (ознайомлювальна, виробнича, асистентська, науково-дослідницька), що якісно змінюють характер навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності майбутніх учителів початкових класів, створюють підґрунтя для індивідуального визначення конкретного напрямку майбутньої діяльності з фаху, урізноманітнюють і демократизують характер педагогічної взаємодії учасників навчального процесу, сприяють поглибленому опануванню знань, допомагають розвивати творчий потенціал, зокрема, здатність не лише до засвоєння сучасних ідей, перспективних освітніх технологій, а й до реалізації їх у практичній діяльності.

У сучасній дидактиці та лінгводидактиці напрацьовано значний науковий ресурс для осмислення, узагальнення й запровадження в практику методів навчання, розроблених на основі різних критеріїв, з урахуванням освітніх запитів і потреб суспільства на різних часових відтинках розвитку. Сучасний розвиток освітніх послуг, у тому числі й дистанційних, вимагає якісного синтезу, інтеграції дидактичного потенціалу задля вироблення ефективної системи організації навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності майбутніх учителів початкових класів, що відповідає б запитам та потребам трансформованого суспільства.

Інтеграція навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів вишу є суттєвим чинником формування змісту сучасної освіти з урахуванням прогностичного аспекту розвитку. Її науково обґрунтоване впровадження передбачає акцентування значущості не лише змісту навчального матеріалу, а й логічних зв'язків між елементами цього змісту; етапність у процесі інтеграції знань; інтеграції навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності; розроблення критеріїв включення нових відомостей у зміст вищої професійної освіти та механізмів вилучення зі змісту навчання другорядних, а також застарілих відомостей; формування цілісної системи знань студентів з урахуванням освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця, на основі якої формують навчальні плани та програми для студентів вищих навчальних закладів [17, с. 124].

Ефективними шляхами навчання лексикології і фразеології української мови майбутніх учителів початкових класів є: забезпечення поступової інформатизації системи освіти, спрямованої на задоволення освітніх інформаційних і комунікативних потреб учасників навчально-виховного процесу; впровадження дистанційного навчання із застосуванням інформаційно-комунікативних технологій поряд із традиційними засобами, розроблення індивідуальних модульних навчальних програм різних рівнів складності залежно від конкретних потреб; створення індустрії сучасних засобів навчання, які відповідають світовому науково-технічному рівню і є важливою передумовою реалізації ефективних стратегій досягнення цілей освіти з урахуванням: забезпечення індивідуально-особистісного розвитку кожного суб'єкта навчальної діяльності; розширення й удосконалення вмінь і навичок самостійного пошуку інформації; розвитку мобільності та самостійності знань; збільшення можливостей для всебічного розкриття здібностей студентів, розвитку їхнього творчого мислення [19].

Перехід до інформаційного суспільства супроводжується інтенсивним потоком інформації, переміщенням основного масиву її на електронні носії, підвищенням вимог до повноти, оперативності, достовірності інформації, наданої користувачам, забезпеченням доступу до неї з будь-якого місця й у будь-який час.

В інформаційному суспільстві продукують і використовують інтелект, знання, тому майбутній учитель початкової школи має володіти здатністю до особистісного та професійного розвитку і творчості. Тому фундаментального значення набуває переосмислення підходів до розв'язання завдань сучасної освіти; створення у вищих навчальних закладах високоякісного та високотехнологічного інформаційно-навчального середовища, яке сприятиме формуванню мобільного, конкурентноздатного фахівця освітньої галузі [9, с. 74].

Саме тому сьогодні виникла нагальна потреба впровадження моделі інтегрованого навчального «Е-середовища», яке ресурсно й дидактично створює сприятливі умови для ефективної організації на-

вчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів, їх консультування, оскільки стрижневі компоненти (його електронний контент та технології електронної взаємодії і співпраці), а також сукупність складників обох компонентів уможливають оптимальну інтеграцію традиційних та новітніх здобутків.

Відповідно до теоретичних положень щодо механізмів саморегуляції, урахування власних педагогічних спостережень та практичних напрацювань із проблеми організації навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності майбутніх учителів початкових класів визначено провідні аспекти продуктивної діяльності, а також дієвий вплив самореалізації, саморегуляції, самонавчання на забезпечення самоефективності, яку розглядають як важливу категорію в контексті аналізованої проблеми.

Психологічними дослідженнями підтверджено, що самоефективність не є усталеною якістю, оскільки змінюється залежно від наявності певних умінь, необхідних для різних видів діяльності, від зовнішніх обставин перебігу діяльності (сприятливих чи несприятливих умов довкілля), від уявлень суб'єкта діяльності про здібності інших людей [2, с. 128].

Студент, який не володіє навичками самостійного опрацювання дисципліни, не спроможний буде опанувати навчальну інформацію. Тому перед викладачами вишу стоїть завдання не тільки створити необхідні умови для навчання, забезпечити високий – професійний рівень викладання – для отримання оптимальних знань, умінь і навичок, але й сформуванню творчу, всебічно розвинену особистість, здатну до самовдосконалення, самоорганізації та самоосвіти.

Усвідомлення необхідності інтеграції знань як процесу відбувається безпосередньо: студент не обмірковує правил побудови висловлювання, лексико-граматичного оформлення тексту, а усвідомлює їх смисловий компонент цілісно. Вивчення лексикології та фразеології – це не лише опрацювання теоретичного матеріалу, а й поглиблення знань про значення слова, фразеологічної єдності, висловлення, тексту. Вивчати значення мовних одиниць не означає програмувати та систематизувати назви предметів, дій, ознак та визначати поняття, позначені цими назвами. Методика вивчення лексикології і фразеології, як зазначає М. Вашуленко, опирається на дані лінгвістики, психології й педагогіки. Лінгвістичною основою методики вивчення лексики та фразеології в початковій школі й різноманітної роботи в галузі словника дитячого мислення є сучасні концепції лексикології української літературної мови, які дають можливість розкрити учням суть лексичного явища. Це передусім лексичне й граматичне значення слова, слово як носій різних лексичних значень, уживання слова в різних сферах мовленнєвої діяльності, сполучуваність слів [17, с. 142].

Аналіз організації навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності майбутніх учителів початкових класів показав, що у вихідних принципах навчання лексикології і фразеології відображено необхідні та найважливіші для теорії навчання змістові якості: узагальнення емпірики, методи, критерії аналізу й оцінювання явищ, прогнозування результатів навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності, проектування ланок процесу.

У дослідженні з'ясовано, які мотиви спрямовують навчальну діяльність студентів як домінантні, а які є другорядними на певному етапі навчання. Це дозволяє усвідомити значення дидактичного завдання, виробити стратегію оптимальних дій, з'ясувати чинники, що активізують студентів до навчальної діяльності; виокремити основні важелі активізації навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів у процесі вивчення дисциплін мовознавчого й педагогічного циклів: досконале володіння фаховими компетентностями, спеціальними знаннями, опанування способів самостійного пошуку й оброблення необхідної інформації, виконання індивідуальних навчально-дослідницьких завдань. Урізноманітнення форм організації навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів шляхом поєднання продуктивних традиційних та інноваційних (здіяння електронних дидактичних ресурсів, забезпечення діалогової взаємодії у системі «викладач – студент», «студент – студент» та ін.), а також належний навчально-методичний супровід сприяють підвищенню ефективності педагогічного процесу, формуванню конкурентноздатного фахівця, мобільного в адекватних реакціях на виклики сучасного соціуму, змотивованого на ціложиттєвий саморозвиток, самовдосконалення, самоосвіту, самореалізацію.

Якщо навчання значуще для студента, який таким чином задовольняє свою пізнавальну потребу, то йдеться про внутрішню мотивацію. Якщо для особистості важливі інші потреби навчання у вищій школі (соціальний престиж, матеріальні блага, які забезпечує професія), то йдеться про зовнішні, соціально значущі мотиви. Від мотивації залежить активність студентів у навчально-пізнавальній та самоосвітній діяльності, ступінь її стійкості, наполегливості. Структура навчальної мотивації багатозначна й різноманітна. Студенти навчаються краще або гірше залежно від того, чи захоплює їх зміст навчання й саме пізнання (пізнавальна мотивація), чи прагнуть вони суспільного схвалення й самоствердження (широкі соціальні мотиви), чи мають вони потребу до самостійного наукового пошуку (мотивація наукової діяльності), чи керує ними інтерес до матеріальних благ, які дає професія (утилітарні мотиви). Кожний різновид мотивів може мати в загальній структурі мотивації домінантне або підрядне значення й таким чином обумовлювати міру досягнення навчальної мети.

Оскільки термін «мотивація» має збірне значення, яким у психології позначено «сукупність спонук, що викликають активність суб'єкта навчання й призводять до певних дій, які визначають загальну спрямованість особистості» [11, с. 201], розглянуто окремо взятую спонуку до діяльності, обумовлену наявністю потреби як мотиву. Сукупність стійких мотивів, які організують діяльність особистості, особистісну спрямованість, виявляється в тому, що вони розширюють можливості засвоєння й оволодіння, раціоналізують способи досягнення пізнавальної мети [11, с. 212].

Спостереження показують, що провідними навчальними мотивами студентів є: пізнавальний, професійний, особистого престижу та утилітарно-прагматичний (отримання диплома). На різних курсах роль домінуючих мотивів змінюється: на першому курсі навчальна діяльність мотивована престижем (утвердження себе в статусі студента) та професійними потребами (задоволенням запиту професійних знань). Пізнавальний мотив більше проявляється на другому та третьому курсах. Поряд із ним провідне місце посідає мотив престижу. На старших курсах пізнавальний мотив дещо витісняють утилітарно-прагматичні потреби. Особистісний розвиток студентів потрапляє в залежність від мети отримання диплома. У сильних студентів професійний, пізнавальний та широкий соціальний мотив (престижу) виражений більше, ніж у слабких.

Моніторинг отриманих результатів проведеного дослідження дозволив окреслити основні важелі активізації навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів у процесі вивчення лексикології та фразеології: суттєві значення мають мотиви, компетентність із предмета, володіння спеціальними знаннями, вміннями й навичками; робота над професійно спрямованими рефератами, виконання тестових завдань, підготовча робота до ігрових занять тощо. Використання різних форм навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності на основі мотиваційного ресурсу студентів можливе за умови її чіткого спрямування, що забезпечить формування професійних знань, умінь та навичок майбутніх учителів початкових класів, здатних задовольнити вимоги сучасної школи, самостійно вирішувати реальні професійні завдання.

Аналіз теорії саморегуляції діяльності дозволив виокремити важливі умови, які було враховано за для досягнення суб'єктами навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності високих результатів у процесі вивчення майбутніми вчителями початкової школи лексикології і фразеології. З огляду на це у дослідженні враховано безпосередню кореляційну залежність успішності й ефективності самостійної навчальної діяльності від здатності студентів до самоспостереження, наявності певних стандартів для оцінювання результативності самостійної навчальної діяльності, а також певних зразків, із якими вони могли б порівняти власні досягнення, напрацьовані в процесі цієї діяльності.

Отже, студіювання наукових джерел, спостереження за педагогічним процесом, результати експериментальної апробації матеріалів проведеного дослідження переконують у необхідності оптимізації педагогічного процесу у вищому навчальному закладі для підвищення якості вищої освіти, відповідності її вимогам швидкозмінюваного суспільства. Стрімкий розвиток інформаційно-комунікативних технологій, інформатизація всіх сфер життєдіяльності суспільства загалом і освітньої зокрема вможливають підвищення якості освіти шляхом організації навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів на засадах інтеграції, розроблення сучасного навчально-методичного супроводу, використання гнучких дидактичних систем професійно-особистісного саморозвитку, використання мотиваційного ресурсу в процесі педагогічної взаємодії суб'єктів навчання, прозорої системи контролю за рівнем навчальних досягнень студентів у компетентнісних вимірах, урахування визначальних особливостей суб'єкта навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності педагогічного вишу. Вибір оптимального варіанта в контексті нашого дослідження вимагає проблемно-пошукового стилю педагогічного мислення, коли викладач обирає з низки шляхів той, що найбільше підходить для конкретної ситуації. У такій ситуації важлива мобільність мислення, яка дозволяє під час навчального процесу вносити зміни, регулювати діяльність суб'єктів навчання.

Сучасний розвиток освітніх послуг, у тому числі й дистанційних, вимагає якісного синтезу, інтеграції дидактичного потенціалу задля вироблення ефективної системи організації навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів педагогічного вишу, що відповідала б запитам і потребам трансформованого суспільства.

Література:

1. Алексюк А. М. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання : навч. посіб. / А. М. Алексюк, А. А. Аюрзанайн, П. І. Підкасистий та ін. – К. : ІСДО, 1993. – 336 с.
2. Ананьев Б. Г. Психология и проблемы человекознания : избранные психологические труды / под. ред. А. А. Бодалева [Академия педагогических и социальных наук; Московский психолого-социальный институт]. – М., 1996. – 384 с.
3. Бакум З. П. Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії : монографія / З. П. Бакум. – Кривий Ріг, Видавничий дім, 2008. – 338 с.

4. Балл Г. К. Психология в радиогуманистической перспективе : Избр. работы / Г. О. Балл. – К. : Основа, 2006. – 408 с.
5. Беляев Б. В. Очерки по психологии обучения иностранным языкам / Б. В. Беляев. – М. : Просвещение, 1986. – 227 с.
6. Беспалько В. П. Основы теории педагогических систем / В. П. Беспалько. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 1997. – 252 с.
7. Богуш А. М. Формування мовної особистості на різних вікових етапах : монографія / А. М. Богуш, О. С. Трифонова, О. І. Кисельова, Ж. Д. Горіна, М. Л. Черкасов. – Одеса : ПНЦ АПН України, 2008. – 272 с.
8. Бондар Л. А. Теоретико-методологічні засади інтеграції навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів : монографія / Бондар Л. А. – К. : Педагогічна думка, 2013. – 336 с.
9. Вашуленко М. С. Удосконалення змісту і методики навчання української мови в 1-4 кл. / М. С. Вашуленко. – К. : Рад. школа, 1991. – 110 с.
10. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский; под ред. В. В. Давыдова. – М. : Педагогика, 1991. – 480 с.
11. Гальперин П. Я. Психология мышления и учение о поэтапном формировании умственных действий / П. Я. Гальперин // Исследования мышления в советской психологии [под ред. Е. Шорохова]. – М. : Наука, 1966. – 472 с.
12. Голуб Н. Б. Самостійна робота студентів з риторики : навчально-методичний посібник / Н. Б. Голуб. – Черкаси : Брама – Україна, 2008. – 232 с.
13. Горошкіна О. М. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю : монографія / О. М. Горошкіна. – Луганськ : Альма-матер, 2004. – 362 с.
14. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання. – Відділ сучасних мов, Страсбург. – К. : Ленвіт, 2003. – 262 с.
15. Караман С. О. Упровадження педагогічних інновацій у теорію і практику професійної підготовки вчителя-словесника / С. О. Караман // Вісник Львівського університету. Серія «Філологічна». – 2010. – Випуск 50. – С. 87–98.
16. Князян М. О. Самостійно-дослідницька діяльність майбутнього педагога : структура, функції, засоби активізації : навч. посіб. / Маріанна Олексіївна Князян. – Ізмаїл : Сміл, 2006. – 136 с.
17. Малихін О. В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних закладів : теоретико-методологічний аспект : монографія / О. В. Малихін. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. – 307 с.
18. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / [за ред. М. І. Пентилюк]. – К. : Ленвіт, 2004. – 400 с.
19. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посіб. для студентів вищих навчальних закладів / за ред. М. С. Вашуленка. – К. : Літера ЛТД, 2011. – 364 с.